

تاریخ دریافت: ۹۴/۱۱/۰۳
تاریخ پذیرش: ۹۵/۰۲/۰۶

بازاندیشی در سرعت دگردیسی کالبدی محیط‌های مسکونی از منظر ساکنین نمونه موردی: محله نیاوران، تهران

هادی پندار*
کامران ذکاوت**

چکیده

محیط‌های مسکونی همواره در حال تغییر هستند. تغییر ویژگی‌های کالبدی و تماس دائمی ساکنین با چرخه‌های تمام ناشدنی ساخت‌وساز اهمیت ویژه‌ای در ارزیابی کیفیت محیط مسکونی دارد. با این حال کنترل شدت یعنی نوع و سرعت تغییرات کالبدی در جهت رضایت‌مندی ساکنین نیز چندان مورد توجه سیاستگذاران ابعاد کالبدی در محلات شهری نبوده است. این امر مستلزم دریافت تجربه ساکنین از شدت تغییرات است که از تحلیل‌های ریخت‌شناختی و کمی حاصل نمی‌شود. بنابراین وجوه معنادار اشتراکات و تفاوت‌های شاخص‌های مؤثر بر ارزیابی عاطفی ساکنین براساس معیار رضایت‌مندی در کوچه‌های متفاوت از نظر سرعت تغییرات کالبدی، پرسش اصلی این پژوهش است. لذا شناخت چگونگی تشخیص نوع و شدت تغییرات و روایت ارزیابانه ساکنین از آنها در فهم فرایند پیچیده انطباق و عوامل مؤثر بر آن سودمند است. این پژوهش به روش ترکیبی اکتشافی با تکنیک‌های کیفی و کمی گردآوری اطلاعات همچون مصاحبه و بررسی ریخت‌شناختی تغییرات در دوره زمانی بیست ساله به انجام رسید. بستر پژوهش کوچه‌های قدیمی محله نیاوران از محلات واقع در شمال تهران بوده است. فاز کیفی امکان اکتشاف سؤالات، تحلیل داده‌ها به روش تفسیری پدیدار نگاری و تشکیل فضاهای نتیجه در سرعت‌های کم، متوسط، بالا و شرایط دگرگونی را فراهم کرد. پرسشنامه ۵ درجه‌ای لیکرت به‌منظور آزمون روایی و پایایی نتایج در کوچه‌های اصلی و کنترل به روش نمونه‌گیری هدفمند اجرا شد. با استفاده از نرم‌افزار SPSS تحلیل واریانس و اعتبارسنجی سؤالات در هر یک از گونه‌ها، تحلیل مقایسه زوجی بین گونه‌ها و عوامل شش‌گانه چارچوب مفهومی با آزمون کروسکال والیس انجام شد. نتایج حاصل، شاخص‌های تجربه و روایت ارزیابانه تغییرات را براساس چارچوب نظری تأیید کرد اما در عوامل مؤثر در انطباق و معیارهای رضایت‌مندی در سرعت‌های مختلف تفاوت‌های معناداری دیده شد. بررسی نتایج حاکی از تفاوت معیارهای ارزیابی و رضایت‌مندی ساکنین در کوچه‌های دگرگون شده نسبت به سایر گونه‌های سرعت بوده است. رضایت‌مندی نیز مستلزم تنظیم نگرش و انطباق با معانی جدید است. به دلیل ماهیت کیفی دریافت تجربه ارزیابانه ساکنان در محیط‌های مختلف تدارک آن در محلات مشابه می‌تواند زمینه مطلوبی جهت انجام مطالعات فرا تحلیل و دستیابی به چارچوب نظری پاسخگو به شرایط محلات مشابه کلان‌شهر تهران را فراهم کند.

واژگان کلیدی

شدت تغییرات کالبدی، سرعت تغییرات، ارزیابی عاطفی، رضایت‌مندی، روش تحقیق ترکیبی.

* پژوهشگر دکتری طراحی شهری. استادیار گروه شهرسازی، دانشگاه مازندران. نویسنده مسئول ۰۹۱۲۳۳۰۹۶۷۷
h.pendar@umz.ac.ir

** دکتری شهرسازی. گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی Zekavat.k@gmail.com

مقدمه

محیط‌های مسکونی همواره در حال تغییر هستند. تغییر ارتفاع، نسبت توده و فضا، لفاف حجمی^۱، چرخه‌های ناهماهنگ و تمام ناشدنی ساخت‌وساز و جریاناتی مانند آپارتمان‌سازی و برج‌سازی نمونه‌های این تغییرات تدریجی در محیط‌های مسکونی هستند. تاکنون سیاست‌گذاری کالبدی به منظور هدایت شدت تغییرات کالبدی^۲ در جهت رضایت‌مندی ساکنین چندان مورد توجه قرار نگرفته است. از یک سو فرایند تجربه تغییرات کالبدی در ذهن ساکنین را نمی‌توان به تنهایی از تحلیل‌های ریخت‌شناختی دریافت. از سوی دیگر موانع پیش رو در فهم فرایند ارزیابی عاطفی ساکنین از تغییرات کالبدی و ناکارآمدی سنجش میزان رضایت‌مندی از شدت تغییرات کالبدی براساس روش‌های کمی را می‌توان از چالش‌های رویه‌ای مسئله فوق به شمار آورد و توجه به روش‌های کیفی و زمینه‌گرا به این منظور ضرورت دارد (پندار، ۱۳۹۴ : ۴۸).

حیطه توجه این پژوهش سرعت تغییرات تدریجی کالبدی در محله نیاوران است که متأثر از اجرای اسناد توسعه شهری مانند طرح تفصیلی و برآیند شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی حاکم متفاوت بوده است. این پژوهش به روش ترکیبی اکتشافی و از نوع کیفی-کمی انجام شد. فاز کیفی با رویکرد پدیدار نگاری^۳ جهت تحلیل داده‌ها و در کوچه‌های با سرعت کم، متوسط، بالا و دگرگون‌شده انجام شد. دسته‌بندی کوچه‌ها در سرعت‌های چهارگانه براساس نظرخواهی از ساکنین و کنترل کمی به منظور تصدیق پاسخ‌ها صورت گرفت. واحدهای نمونه‌گیری نیز "کوچه به‌مثابه واحد همسایگی" است. گروه هدف مورد مطالعه از میان ساکنین اصیل محله نیاوران، در دامنه سنی ۴۰ تا ۵۵ سال و از هر دو گروه مردان و زنان انتخاب شد. پس از معرفی پدیده و پیشینه تحقیق، مرور دیدگاه‌های نظری مرتبط با تجربه، ارزیابی عاطفی و تبیین شاخص‌های رضایت‌مندی از محیط مسکونی باهدف تبیین چارچوب مفهومی^۴ جهت ورود به بستر مطالعات میدانی صورت پذیرفت. جمع‌آوری داده‌ها با تکنیک مصاحبه عمیق و تحلیل و استخراج ساختارهای تجربه و فضاهای نتیجه در هر یک از گونه-کوچه‌ها، امکان رسیدن به چارچوب نظری را فراهم کرد. در فاز کمی پژوهش روایی و پایایی یافته‌های مرحله کیفی در قالب پرسشنامه‌های بسته و به تفکیک در هر یک از گونه‌ها آزمون شد. سپس براساس تحلیل واریانس با آزمون کروسکال والیس^۵ چارچوب پیشنهادی بررسی و و نتایج کمی ضمن مقایسه با پژوهش‌های مشابه مورد بحث قرار گرفت. نتیجه‌گیری نهایی ضمن پاسخ به پرسش‌های پژوهش با پیشنهادات عملی در این زمینه همراه شده است.

پیشینه تحقیق

مطالعات پیشین را می‌توان براساس اهداف مورد انتظارشان در دو گروه جای داد :

الف- فهم عوامل مؤثر در شکل‌گیری ارتباط انسان با تغییر محیط زندگی و ارزیابی از آن : مارکوس^۶ به طور خاص بر این نکته تأکید کرد که چگونه جلوه کالبدی خانه می‌تواند به عنوان بیانی از هویت شخصی فرد به کار رود. او در قالب پژوهشی اظهار می‌دارد : هرچه بیشتر به نظرات مردم گوش می‌کردم بیشتر برایم محرز شد که آنها آگاهانه یا ناخودآگاه از محیط خانه خود به عنوان ابزاری برای بیان چیزی در مورد خودشان استفاده می‌کنند. (Marcus, 1995: 9) زمانی که مالکان، قلمرو و محدوده خود را مرزبندی و اختصاصی می‌کنند نمادها، مفهوم این مالکیت را منتقل کرده و جنبه‌های فردی و گروهی هویت را حفظ می‌کنند. بنابراین محیط فیزیکی می‌تواند به عنوان نمادی باشد که ارزش‌ها را به دیگران منتقل می‌کند. (Brown and Werner, 1985: 560).

نقل شده در نورتقانی، فریدنی و پوردیهیمی، ۱۳۹۲ : ۵).
ب- تعیین و رتبه‌بندی شاخص‌های مؤثر بر ارزیابی و رضایت‌مندی ساکنین از واحد همسایگی : براساس پژوهش ماران و همکارانش (Marans, et al, 2009:6) در ۴ واحد همسایگی که از نظر الگوهای رشد و صفات اجتماعی-فضایی و گونه‌خانه‌ها با هم متفاوت هستند. نتایج ۳۹۸ مصاحبه با استفاده از پرسشنامه که به صورت کمی و با روش همبستگی انجام شده آن است که ارزیابی مثبت از واحد همسایگی الزاما با دل بستگی به مکان ارتباط ندارد بلکه با احساس از آن به مثابه خانه ارتباط مثبتی داشته و علی‌رغم کمبود کیفیت‌های خاص در واحد همسایگی، مردم ممکن است به دلیل خصیصه‌های ویژه به آن دل بستگی داشته باشند. در مطالعه دیگری آگو^۷ (۲۰۰۲) نشان داد در حالی که اجزای متغیر و متنوع خانه به طور عمومی نقش مثبتی در رضایت‌مندی ساکنین دارد، ولی تغییر در محیط با تأثیر منفی در میزان رضایت‌مندی سهمیم است. (نورتقانی، فریدنی و پوردیهیمی، ۱۳۹۲ : ۸)
هور^۸ نیز در پژوهشی دانشگاهی به دنبال ارزیابی از خصوصیات کالبدی بوده و توجه ویژه‌ای به تحلیل‌های فضایی در بافت‌های مسکونی با رویکرد ریخت‌شناسانه داشته است. نتایج حاصل ارتباطات معناداری میان این خصوصیات و ارزیابی عاطفی را نشان داده است (Hur, 2008: 2).

پرسش‌های پژوهش

چارچوب نظری تبیین‌کننده ارزیابی عاطفی و انطباق رضایت‌بخش ساکنین با تغییرات کالبدی در سرعت‌های مختلف چه ویژگی‌هایی دارد؟

پاسخ به پرسش‌های زیر به این منظور ضروری است؛

تجربه و روایت ارزیابانه ساکنین از تغییرات کالبدی در طول زمان براساس چه معیارهایی شکل می‌گیرد؟ چگونه می‌توان عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی ساکنین از تجربه تغییرات کالبدی در سرعت‌های مختلف را درک و تفسیر کرد؟

دیدگاه‌های نظری و چارچوب مفهومی پژوهش

مرور دیدگاه‌های نظری پژوهش در دو محور اصلی به رابطه انسان و محیط زندگی‌اش می‌پردازد؛ نخست، ارزیابی عاطفی ساکنین از تغییرات محیط کالبدی در طول زمان و مفاهیم مرتبط با تغییر ادراک و و چرخه تغییر^{۱۱} سپس رضایت‌مندی از تجربه شدت تغییرات کالبدی.

هدف از این بررسی تعیین شاخص‌هایی به منظور مطالعه کیفی فرایند ارزیابی ساکنین از چرخه تغییرات کالبدی است که به صورت تدریجی و در بازه‌های زمانی معناداری روی می‌دهند.

• تغییر محیط کالبدی

موضوعات مرتبط با دگردیسی کالبدی مانند پر و خالی، تراکم و ارتفاع، محصوریت و چرخه ساخت^{۱۲} را می‌توان چرخه‌هایی اغلب تکرارشونده دانست که نقش مهمی در رضایت‌مندی ساکنین بازی می‌کنند (Ibid:16)؛ (تصویر ۱). چرخه ساخت را می‌توان مشتمل بر ۴ مرحله دانست که به گونه‌های مختلفی تجربه و ارزیابی می‌شود (تصویر ۲). بنابراین تغییر محیط کالبدی به دلایلی از جمله اهمیت مکان زندگی و تغییر ادراک نیازمند توجه ویژه‌ای است (پندار، ۱۳۹۴ : ۳۹).

• مفاهیم تغییر رابطه انسان و محیط

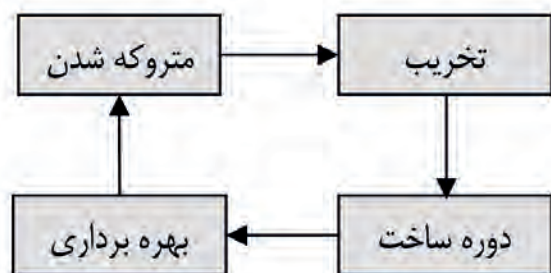
یکی از موضوعات مهم در رابطه انسان و محیط نیاز به حفظ یک داستان منسجم^{۱۳} (Sarbin, 1983) به نقل از (Korpela, 1989: 248) یا حفظ انسجام سیستم مفهومی

بنابراین می‌توان گفت سبک و الگوی ساخت‌وساز نیز نشانه‌ای از خود گسترده است و تغییرات نامناسب کالبدی این احساس را به ساکنین بدهد که دیگران در مورد آنها تصورات اشتباهی دارند. از سوی دیگر شخص ضمن احساس بیگانگی با محیط زندگی‌اش همیشه به دنبال بازگرداندن و ترمیم هویت از دست‌رفته خود در خلال تغییرات است (Ibid:1).

• تجربه محیط و تغییر ادراک

تجربه مستمر محیط مسکونی، موجب شکل‌گیری معیارهای جدید و تغییر ادراک ساکنین است. براساس نظر کاپلان^{۱۷} مردم یک حس شهودی^{۱۸} برای آنچه می‌توان محیط‌های ترمیمی^{۱۹} نامید، دارند. این حس شهودی اجازه می‌دهد این محیط‌ها ذاتا لذت‌بخش بوده و برای ساکنین شیفتگی و انسجام را به همراه داشته باشند (Caplan, 1983) به نقل از (Korpela, 1989: 255).

ادراک حاصل از تجربه محیط، پدیده‌ای روانی- اجتماعی است. تعریف جک نسر^{۲۰} از محیط ادراکی حاکی از آن است

تصویر ۲. چرخه ساخت در محیط مسکونی، مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۱. چرخه‌های تغییر. مأخذ: نگارندگان.

است تا تأثیر خصوصیات کالبدی مکان بر تصویر ارزیابانه مردم را تا حد امکان بشناسند (Nasar, 2011:165). از عوامل تأثیرگذار بر ارزیابی فرد از محیط علاوه بر ویژگی‌های فردی و خصوصیات کالبدی- اجتماعی می‌توان به اهمیت مکان برای فرد و میزان آشنایی وی با مکان و برنامه‌اش برای اینکه در اینجا چه کاری انجام دهد، اشاره کرد (Russell & Ulrich, 1984:122). براساس نظریه سطح انطباق که توسط هلسن در سال ۱۹۶۴ مطرح شد، قضاوت درباره یک محرک همیشه به زمینه قضاوت که شامل محرک‌های مواجه شده قبلی و محرک‌های محیطی است، بستگی دارد (Russell & Ulrich, 1984:120 & Wolhwill, 1974:127). نظریه سطح انطباق اشاره به نقش تجربه حسی دارد. یعنی ادراک چیزهایی نظیر اندازه، زمان و ارزش‌ها براساس تجربه متغیر است. افرادی که در یک مکان شلوغ هستند نسبت به شلوغی و ازدحام انطباق‌پذیر می‌شوند و استاندارد متفاوتی از شلوغی در ذهن شکل می‌گیرد. اما انطباق هزینه ایجاد می‌کند، به خصوص اگر محرک غیرقابل‌پیش‌بینی و غیرقابل‌کنترل باشد و در ارزیابی فرد از تغییرات محیط که خود فرایندی چند سطحی است، مؤثر است (Nasar, 1994: 378).

• رضایت‌مندی و شدت تغییرات کالبدی

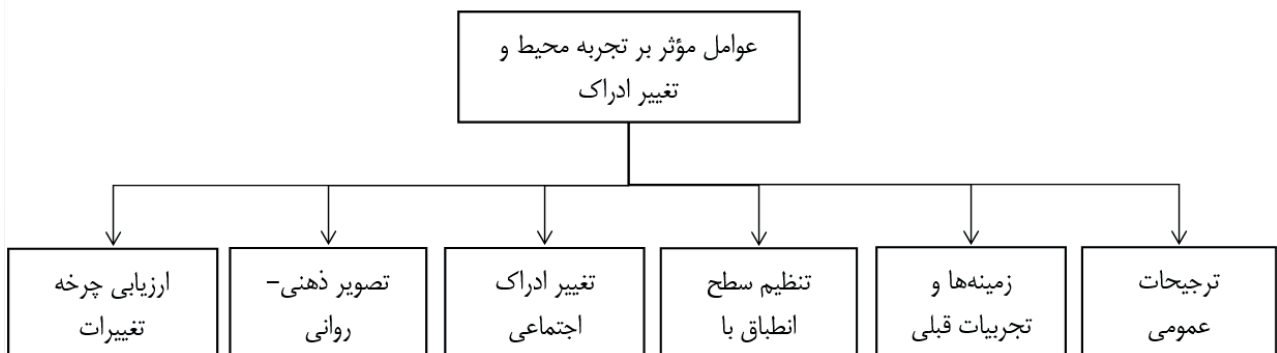
رضایت‌مندی^{۳۶} از تبدیل تجربه‌های عینی به ذهنی و ارزیابی میزان انطباق آنها با استانداردهای پیشین حاصل می‌شود. (Amerigo & Aragones, 1997: 47; Marans, et al, 2009: 6) برخی از گونه‌ها علی‌رغم تکرار هنوز تبدیل به الگوهای مرجع برای ساکنین نمی‌شوند و افراد از آنها ابراز نارضایتی می‌کنند. حال آنکه برخی از گونه‌ها به تدریج و در دوره‌های زمانی متفاوت تبدیل به الگوهای مرجع و رضایت‌بخش شده‌اند (Cao, 2015). تهیه فهرستی از شاخص‌های مؤثر بر رضایت‌مندی نباید تنها براساس پژوهش‌های پیشین و مرور مبانی نظری باشد بلکه باید متکی بر پرس‌وجو از ساکنان در هر محیط مسکونی نیز باشد (ون پل، ۱۳۹۰)

که براساس نظریه سطح انطباق^{۳۱}، مردم بر پایه تجربه متغیر در طول زمان همواره با سطحی از محرک‌های شایع در پیرامونشان انطباق می‌یابند (Nasar, 2011:164). از آنجا که ترجیحات محیطی عمومی در طول زمان به ثبات می‌رسند، می‌توان ترجیحات عمومی آینده را نیز تا حدودی پیش‌بینی کرد (Stamp, 1997) نقل شده از نورتقانی، فریدنی و پوردیهیمی، (۱۳۹۲ : ۱۰) تغییر همواره با مقاومت‌های ادراکی در برابر عناصر جدید همراه است که برخاسته از چارچوب مرجع^{۳۲} بوده و ریشه در عوامل فرهنگی دارد. از سوی دیگر نگرش‌ها، پیش‌داوری‌ها، ارزش‌های اجتماعی و الگوهای فکری متناسب با زمان، ادراک اجتماعی را در تعامل^{۳۳} با محیط می‌سازند. به هراندازه که عوامل فوق انطباق بیشتری با چارچوب‌های مرجع داشته باشند، مقاومت در برابر عناصر جدید کمتر و سازگاری با آنها افزایش می‌یابد (Fattah, Badarulzaman & Ali, 2015: 27).

براساس نظریه کارکردگرایی احتمالی^{۳۴} این ارتباط با زمان، در فرایند ادراک و ارزیابی افراد از محیط مؤثر است (Nasar, 1998: 48). مفاهیم کلیدی مرتبط با تغییر ادراک در تصویر^{۳۵} خلاصه شده است.

• ارزیابی عاطفی ساکنین از تجربه تغییرات

از آنجا که تغییرات محیط کالبدی به صورت پیوسته و در دامنه‌ای از کم تا زیاد جریان دارند، ارزیابی عاطفی ساکنین نیز براساس میزان انطباق با تغییرات و به‌صورت دائمی روی می‌دهد. از این رو نظریه "ارزیابی عاطفی از مکان"^{۳۵} (Russell & Pratt, 1980: 311 Russell, et al, 1981: 261) و نظریه "سطح انطباق" (Helson, 1964) به نقل از (Nasar, 2011: 164) مورد توجه قرار گرفته است. ارزیابی عاطفی، قضاوتی‌ست درباره توانایی مکان برای تغییر و دگرگون کردن احساسات عاطفی (Russell & Ulrich, 1984:120). بنابراین دانش‌های مرتبط با طراحی محیط از جمله طراحی شهری لازم

تصویر ۳. عوامل مؤثر بر تجربه محیط و تغییر ادراک. مأخذ: نگارندگان.

مسکونی سروکار دارد. بر این اساس این پژوهش به روش ترکیبی اکتشافی و از نوع کیفی- کمی انجام شد. فاز کیفی با رویکرد پدیدار نگاری^{۳۳} جهت تحلیل داده‌ها در کوجه‌های محله نیاوران بوده است. در پژوهش حاضر کدگذاری داده‌های کیفی در قالب طرح اکتشافی متوالی^{۳۴} است (تصویر ۵). فاز کیفی پژوهش به چارچوب مفهومی یا ساختاری برای موضوع مورد نظر پژوهش می‌رسد و فرض بر پایدار بودن آن است.

از آنجا موضوع پژوهش حاضر، تحقیق در مورد تجربه زیسته است، با این فرض که یکسان‌سازی و معنابخشی تجارب افراد مستلزم درون فهمی این تجارب است، سنت پژوهشی پدیدارنگاری برای تحلیل داده‌ها انتخاب شده است. پدیدار نگاری در مقایسه با پدیدارشناسی^{۳۵} که به دنبال دریافت واقعیت جلوه‌گر شده بر افراد است، به طبقه‌بندی درک افراد از واقعیت می‌پردازد (گال و بورگ و گال، ۱۳۸۶) داده‌های حاصل از مصاحبه‌های عمیق از ساکنین اصیل در هر یک از سرعت‌های چهار گانه پیاده‌سازی و تحلیل شدند. پس از پیاده‌سازی مصاحبه‌ها، برای تحلیل منظم و منطقی داده‌ها، با استفاده از رویه کدگذاری نظری^{۳۶}، کدگذاری صورت گرفت و سپس با بررسی و مقایسه این کدها و موضوعات با هم و تشخیص تفاوت‌ها و شباهت‌های آنها، طبقات توصیفی یا همان زمینه‌های اصلی^{۳۷} آشکار شد تا تصویر کامل‌تری از مفاهیم متفاوت نمونه‌های چهارگانه به دست آید.

جمع‌آوری اطلاعات کمی در راستای تحلیل ریخت‌شناختی شامل نحوه تغییر توده و فضا، ارتفاع و تراکم و چرخه‌های ساخت به طور همزمان، تحلیل روابط میان دریافت کیفی ساکنین از تغییرات کالبدی و واقعیات عینی را امکان پذیر کرد.

روش تحلیل نتایج پرسشنامه‌ها آزمون همبستگی متغیرهاست. سؤالات پرسشنامه بسته دارای نمره از ۱ تا ۵ و مقیاس درجه بندی یکنواخت از خیلی کم تا خیلی زیاد براساس میزان موافقت پرسش شوندگان است. یکبار آمار توصیفی بدون کوجه‌های کنترل و یکبار با آنها انجام شد. در موارد اختلاف غیرقابل قبول عاملی که خطا را ایجاد کرده شناسایی شد. پس از تحلیل داده‌های کیفی و انطباق با داده‌های اسنادی و فرمی، براساس ساختار تجربه‌های مستخرج از بخش کیفی پژوهش، پرسشنامه کمی با سؤالات بسته به منظور آزمون روایی و پایایی نتایج تهیه شد.

مطالعه بستر پژوهش

مطالعه رابطه ارزیابی عاطفی ساکنین از شدت تغییرات کالبدی براساس معیار رضایت‌مندی، براساس موردپژوهی تحقیقی فرادست (پندار، ۱۳۹۴) انجام شده است. در این

اثرات ناشی از تغییرات کالبدی موجب عکس‌العمل‌های شناختی^{۳۸} و احساسی^{۳۹} ساکنین شده که از حضور در محیط و تجربه شرایط عمومی و غالب آن حاصل می‌شود (Nasar, 2011:163). رفتار انطباقی که متأثر از عکس‌العمل‌های شناختی و احساسی در انطباق با نیازها و انتظارات ساکنین نیز برآمده از رضایت است. جک نسر شاخص‌های ارزیابی کیفیت‌های بیرونی در مقیاس واحد همسایگی را در سه گروه کالبدی^{۴۰}، سمبولیک^{۴۱} و اسکیمای^{۴۲} دسته‌بندی می‌کند (Nasar, 1998: 377).

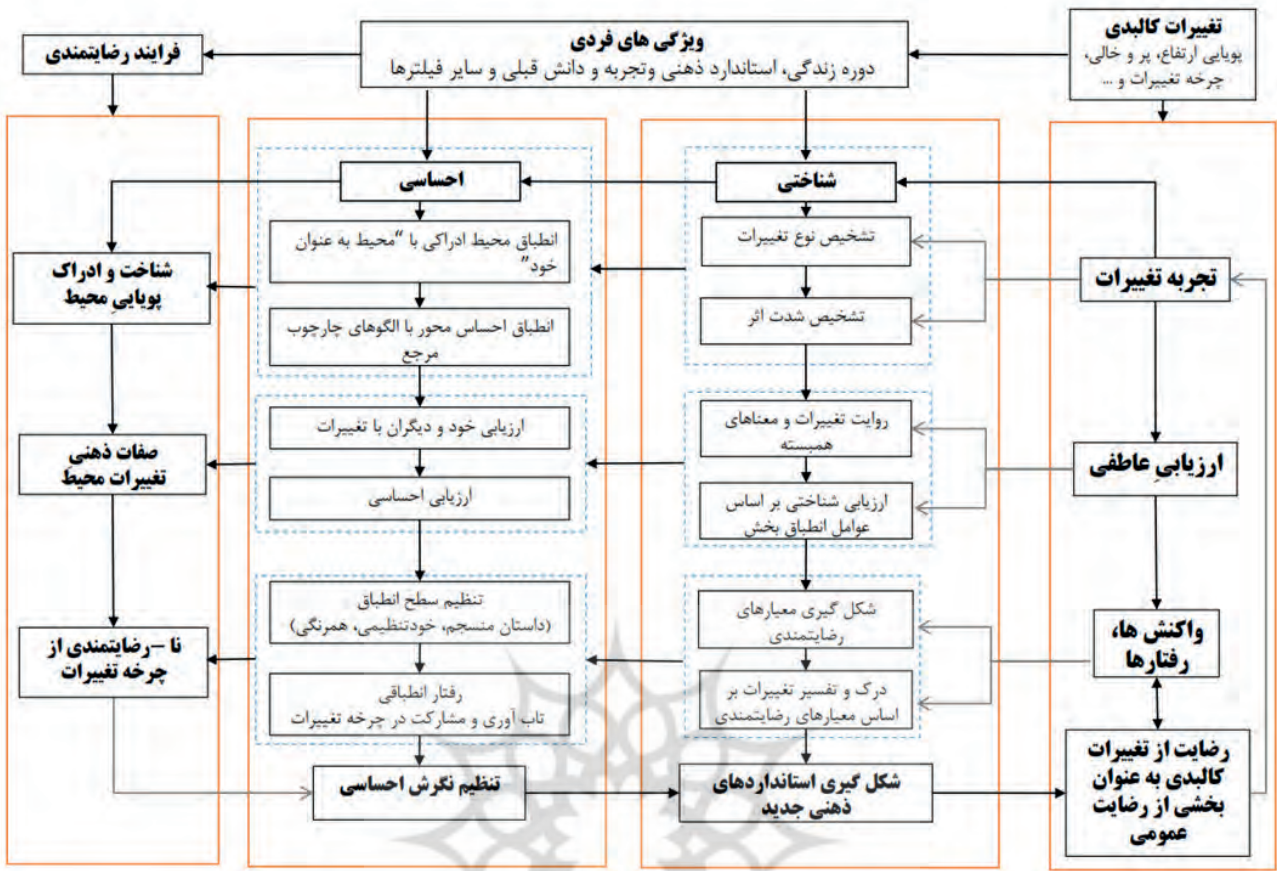
چارچوب مفهومی

چارچوب مفهومی از دل سؤالات کیفی پژوهش، مفاهیم و مدل‌های نظری استخراج شده است. دریافت تجربه ساکنین از تغییرات کالبدی مستلزم واکاوی فرایند ادراک اعم از تشخیص نوع و شدت تأثیر عوامل تغییر یافته است. این مرحله با برداشت عینی از تغییرات براساس ویژگی‌های فردی و تجربه شناختی و احساسی از محیط مسکونی آغاز می‌شود. انطباق احساس محور با الگوهای چارچوب‌های مرجع ذهنی در راستای انطباق محیط ادراکی از "محیط به‌عنوان خود" مبنای شناخت و احساس ویژگی‌های پویای کالبدی در طول زمان است. در مرحله ارزیابی عاطفی پس از شکل‌گیری روایت شخصی و اجتماعی از تغییرات، عوامل تنظیمی در راستای افزایش یا کاهش سطح انطباق متناسب با شرایط جدید تغییر می‌کنند. ارزیابی خود و دیگران با تغییرات کالبدی نیز مقدمه تبدیل دریافت‌های عینی به ذهنی و ارزیابی‌های شناختی و عاطفی است. در مرحله سوم با شکل‌گیری تدریجی معیارهای مؤثر بر رضایت‌مندی در طول زمان، ساکنین به درک و تفسیر تغییرات براساس آنها می‌پردازند.

زمانی که تجربه احساسی از تغییرات کالبدی منجر به شکل‌گیری داستان منسجم، خودتنظیمی و تثبیت خود گسترده شده و پیامد آن رفتار انطباقی و مشارکت باشد، زمینه را برای رضایت‌مندی از تغییرات کالبدی و تنظیم نگرش و شکل‌گیری استانداردهای ذهنی مطابق با آن فراهم می‌کند. این فرایند به‌صورت چرخه‌ای در مراحل مختلف متروکه شدن، تخریب، نوسازی و سکونت مجدد هر یک از ساختمان‌ها در جزء و کوجه در کل تکرار می‌شود. این چارچوب مبنای انجام مطالعات کیفی در بستر مطالعه به روش موردپژوهی و با رویکرد پدیدارشناسانه قرار گرفت (تصویر ۴).

روش تحقیق

با توجه به ماهیت پیچیده و چندبعدی موضوع پژوهش، می‌توان گفت این مطالعه با شناخت عمیق و تحلیل بار کیفی و ارزشی پدیده‌های مربوط به سرعت تغییرات محیط کالبدی از محیط

تصویر ۴. چارچوب مفهومی جایگاه تجربه و ارزیابی عاطفی ساکنین در رضایتمندی از تغییرات کالبدی. مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۵. طرح تحقیق ترکیبی. مأخذ: نگارندگان.

رضایت‌مندی می‌یابند. با این آمادگی ذهنی و با افزایش سرعت، تضعیف تداوم گذشته در صدر توجه ساکنین قرار گرفته و در تشخیص نوع و شدت اثر تغییرات در کوچه‌های با سرعت بالا نقش محوری می‌یابد. پر رنگ شدن اهمیت کالبد در درک و تفسیر ساکنینی که سرعت‌های بالای تغییر را تجربه کرده‌اند، موجب تبدیل شدن کالبد به معیاری جهت تشخیص تغییرات می‌شود. به بیان روشن‌تر در گام بعدی یعنی دگرگونی کوچه‌ها در بیان ساکنین از معیارهای مؤثر در تشخیص تغییرات کالبدی، تغییر معانی مکانی-اجتماعی تا حد زیادی رنگ و بوی مفاهیم کالبدی می‌یابد.

• تحلیل یافته‌های کمی: این پرسشنامه‌ها بصورت تفکیکی در هر یک از گونه-تیپ‌های چهارگانه در کوچه‌های مورد مطالعه و کوچه‌های کنترل تکمیل و داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS در قالب تحلیل‌های واریانس و مقایسه زوجی تحلیل شد. گویه‌ها به صورت تفکیکی مشتمل بر ۲۷ گویه در سرعت کم، ۲۸ گویه در سرعت متوسط، ۴۹ گویه در سرعت بالا و ۴۰ گویه در کوچه‌های دگرگون بوده که در قالب ۵ درجه ای لیکرت^{۴۲} به گویه‌ها پاسخ داده شد و نمره‌های هر مفهوم به طور جداگانه محاسبه شد. به دلیل محدودیت‌های ناشی از نبود ساکنین با مشخصات مورد نظر به تعداد کافی یا عدم علاقه برای مشارکت در کار تحقیقی حجم نمونه به ۶۲ (۳۶ عدد در کوچه‌های اصلی و ۲۶ عدد در کوچه‌های کنترل) کاهش یافت. پایایی پرسشنامه‌ها با تکرار آزمون^{۴۳} در یک گروه ۳۰ نفری مورد تأیید قرار گرفته است. جهت رواسازی این پرسشنامه از دو روش جدول هدف - محتوا، براساس پرسش‌های ۶ گانه و محتوای فرایندهای ۳ گانه تجربه، ارزیابی عاطفی و شکل‌گیری رضایت‌مندی، (جدول ۱) و روایی صوری استفاده شد.

برای ارزیابی روایی صوری نیز جدول مشخصات و سؤالات طرح شده در اختیار ۵ نفر از اساتید قرار گرفت و از آنها درخواست شد تا پس از بررسی کیفی ابزار، بازخورد لازم را در مورد سطح دشواری، میزان عدم تناسب و ابهام سؤالات ارائه دهند که براساس آن موارد اصلاح شد.

یافته‌ها

به منظور تعیین درجه همبستگی یافته‌ها و تأیید چارچوب مفهومی، تحلیل گویه‌ها به دو روش ضریب تمیز یعنی بررسی میزان همبستگی هر گویه با نمره کل آزمون و روش لوپ یعنی محاسبه ضریب اعتبار کلیه گویه‌ها و در هر یک از پرسشنامه‌ها حذف سؤالاتی که ضریب همبستگی را کاهش داده است، صورت گرفت. نتایج پرسشنامه‌ها در سرعت‌های چهار گانه نشان داد که میانگین همه متغیرها بین دو گروه

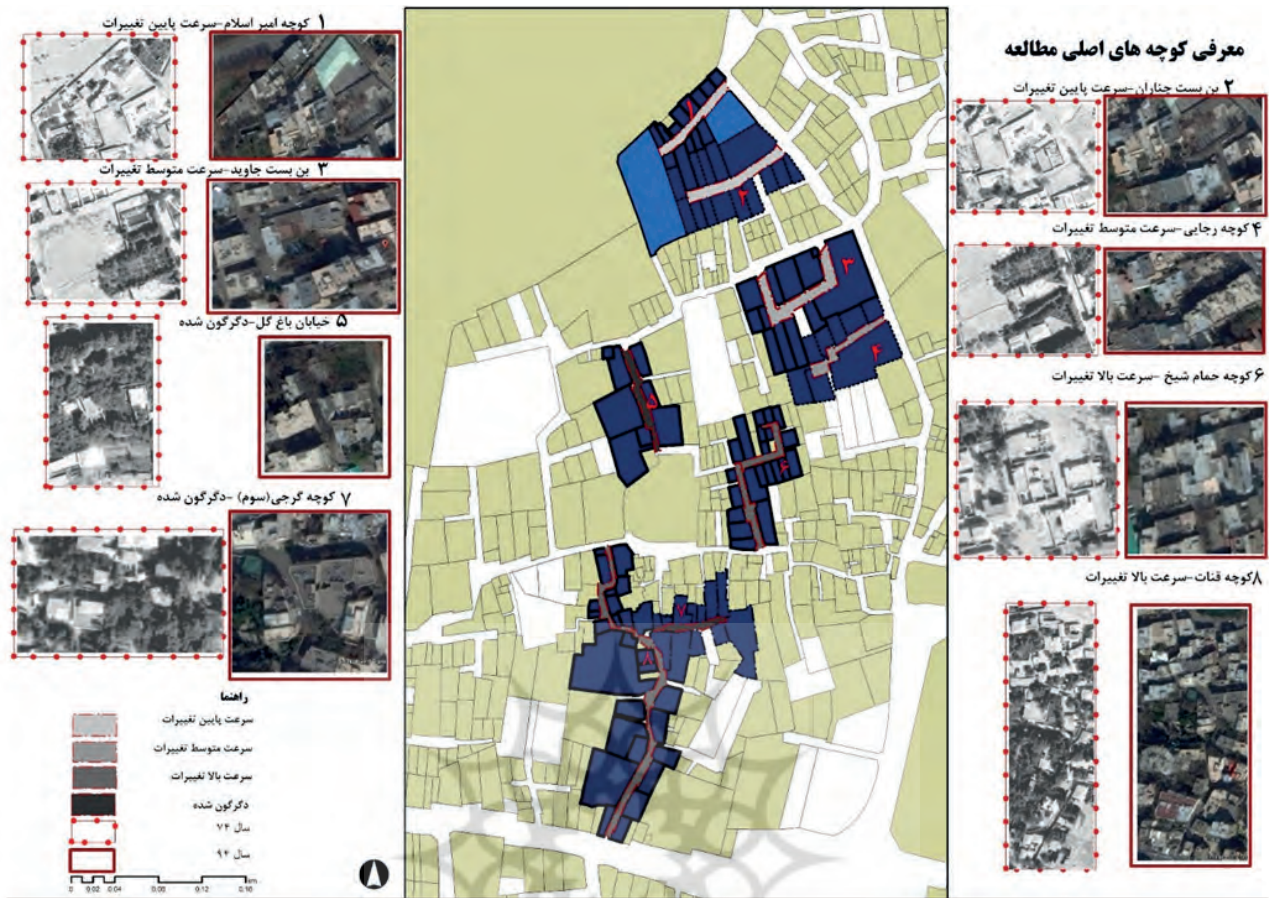
راستا ۱۲ کوچه (۸ کوچه برای انجام فاز کیفی و ۴ کوچه کنترل جهت بررسی روایی و پایایی یافته‌های کیفی در فاز کمی پژوهش) در چهار گروه با شدت تغییرات کم، متوسط، زیاد و دگرگون شده انتخاب شدند^{۴۷} (تصویر ۶)

چرخه تغییرات کالبدی در طول ۲۰ سال به عنوان میانگین سن بازسازی ساکنین نیاورانی بررسی شد^{۴۸}. گروه هدف پژوهش شامل ساکنین گروه سنی ۴۰-۵۵ سال^{۴۹} که متولد نیاوران بوده اند یا از دوران نوجوانی در نیاوران زندگی کرده اند و چرخه تغییرات^{۴۰} در این دوره از حضورشان روی داده انتخاب شدند.

تحلیل داده‌ها

• تحلیل یافته‌های کیفی: پرسش‌های اصلی پژوهش که مبنای شکل‌گیری چارچوب مفهومی بوده‌اند، به صورت شش سؤال در مصاحبه عمیق مورد واکاوی قرار گرفته و تبدیل به طبقات توصیفی شدند. برای رعایت پایایی، مصاحبه‌های عمیق که دربرگیرنده سؤالات محرک^{۴۱} نیز بوده‌اند، در دو کوچه از سرعت‌های چهارگانه به طور موازی و مستقل از هم صورت گرفت و کدگذاری محتوایی شد تا از ثبات عبارات و موضوعات اصلی اطمینان حاصل شود. استخراج عنوان طبقه و مفهوم براساس موضوعات اصلی مستخرج از عبارات مصاحبه صورت پذیرفت. یافته‌های بخش کیفی پژوهش که بیانگر تجارب واقعی ساکنین بوده‌اند، در طبقه‌بندی چهارگانه سرعت تغییرات، مدل مفهومی یکپارچه تشکیل داده اند (تصویر ۷). این مفاهیم به عنوان مبنای تهیه پرسشنامه‌های فاز کمی پژوهش، به صورت جداگانه در سرعت‌های مختلف مورد آزمون قرار گرفتند تا از نتایج داده‌های کمی چارچوب نظری حاصل شود.

ساکنین پس از خودتنظیمی محیطی به عنوان معیاری که به درک و تفسیر رضایت‌مندی براساس آن در سرعت‌های پایین تغییرات می‌پردازند، در برخی از مفاهیم پیشین به ویژه مفاهیم کیفی زندگی بازنگری می‌کنند. در سرعت‌های متوسط و بالا ساکنین نسبت به تغییر هویت‌های زمینه‌ای معماری که محصول تغییر مقیاس بوده و به نظرشان قابل کنترل نیست، حساسیت کمتری داشته ولی با تغییر ارزش‌های محیطی به خاطر تجربه هویت پیشین کمتر امکان انطباق می‌یابند. طی این فرایند برخی از مفاهیم تغییر کرده و با افزایش سرعت تغییرات مبنای تشخیص تغییرات کالبدی قرار می‌گیرد. مانند تغییر مفهوم خانه به ساختمان. در سرعت‌های متوسط، پذیرش ارتباط پویا با محیط مسکونی در ارتباط با محرک‌های بیرونی و درونی نتیجه‌ای است که ساکنین از درک و تفسیر معیارهای

تصویر ۶. موقعیت مکانی کوچه های اصلی و کنترل. مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۷. جمع بندی فاز کیفی و تبیین شاخص های بخش کمی پژوهش. مأخذ: نگارندگان.

جدول ۱. تحلیل محتوای پرسشنامه بسته. مأخذ: نگارندگان.

محتوا	گونه - تیپ کوچه‌ها	محتوا هدف
توجه به چارچوب مرجع (LED)	الف- کم	تشخیص نوع تغییرات و نقاط لنگرگاهی مربوط به آنها experience detection (ED)
تغییر مفاهیم پیشین، خانه به ساختمان (MED)	ب- متوسط	
تضعیف تداوم گذشته و حس توطن (HED)	ج- زیاد	
وابستگی معانی اجتماعی- مکانی به کالبد (CED)	د- دگرگون شده	
خود تنظیمی با روندهای بیرونی (LES)	الف- کم	درجه بندی شدت تغییرات experience severity (ES)
ساده سازی روندها (MES)	ب- متوسط	
پویایی و تکامل استاندارد ذهنی (HES)	ج- زیاد	
تثبیت استاندارد ذهنی (CES)	د- دگرگون شده	
دست کاری داستان منسجم از محیط (LAS)	الف- کم	روایت تغییرات براساس محرک‌ها، دوره‌های زمانی و حساسیت به شرایط اولیه Affective story (AS)
تغییر ارزش‌ها، محرک بازتعریف داستان (MAS)	ب- متوسط	
تحول شرایط اولیه و روایت با نگرش جدید (HAS)	ج- زیاد	
شکل‌گیری روایت از اختلال (CAS)	د- دگرگون شده	
انطباق براساس کنترل پذیری تغییرات (LAA)	الف- کم	عوامل مؤثر در هماهنگی و انطباق با تغییرات Affective Adaptation (AA)
انطباق با بعد مکانی تغییرات (MAA)	ب- متوسط	
انطباق با بعد زمانی تغییرات (HAA)	ج- زیاد	
انطباق فرایند عینی و ذهنی (CAA)	د- دگرگون شده	
تنظیم نگرش در جهت رضایت‌مندی (LSF)	الف- کم	نحوه شکل‌گیری معیارهای مؤثر بر رضایت‌مندی از تغییرات کالبدی Satisfaction Factors (SF)
وابستگی رضایت‌مندی به تعاملات اجتماعی (MSF)	ب- متوسط	
انطباق رضایت‌بخش با معانی جدید (HSF)	ج- زیاد	
شکل‌گیری روایت فردی از رضایت‌مندی (CSF)	د- دگرگون شده	
خودتنظیمی محیطی (LSI)	الف- کم	درک و تفسیر رضایت‌مندی از تغییرات براساس معیارها Satisfaction Interpretation (SI)
پذیرش ارتباط پویا با محیط (MSI)	ب- متوسط	
پر رنگ شدن کالبد در رضایت عمومی (HSI)	ج- زیاد	
درونی سازی تغییرات کالبدی (CSI)	د- دگرگون شده	

شود و عامل "معیارهای مؤثر بر رضایت‌مندی از تغییرات کالبدی" تفاوت کل گروه را معنی دار کرده است (تصویر ۱۱).

بحث

برخلاف پژوهش‌های پیشین که به تأیید عاملی شاخص‌های مؤثر بر رضایت‌مندی به طور عمومی پرداخته‌اند، پاسخ به پرسش‌های اولیه در پژوهش حاضر از آزمون یافته‌های کیفی (پدیدارنگاری) به روش کمی صورت گرفته است. با در نظر گرفتن نتایج می‌توان گفت پرسشنامه‌ها از اعتبار و روایی مناسبی برخوردارند و عوامل به دست آمده در قالب چارچوب نظری جهت فهم تجربه، ارزیابی و رضایت‌مندی تغییرات کالبدی از منظر ساکنین، این امکان را برای طراحان و برنامه‌ریزان فراهم می‌آورد تا به موضوعات واجد اهمیت برای ساکنین در روند طبیعی دگردیسی کالبدی جهت سیاست‌گذاری دست یابند.

میان ساکنینی که شدت‌های متفاوتی از تغییر کالبدی را تجربه کرده‌اند، تفاوت معناداری از نظر حساسیت نسبت به شکل اولیه مکان زندگی و اهمیت بستر دیده شد. به نظر می‌رسد شناسایی زمینه‌های مورد توجه ساکنین در تجربه تغییرات در شدت‌های مختلف، از یک سری شرایط و زمینه‌ها شکل می‌گیرد. پر رنگ شدن اهمیت کالبد در درک و تفسیر ساکنینی که سرعت‌های بالا را تجربه کردند، موجب تبدیل شدن کالبد به معیاری جهت تشخیص نوع و شدت تغییرات می‌شود. از این رو توجه به ارزش‌های ریخت‌شناسی که طی سال‌ها و به تدریج شکل گرفته و در ذهن ساکنین تبدیل به الگوهای چارچوب مرجع شده مستلزم توجه به تعداد و نوع تغییرات تجربه شده، دوره ساخت و روند شکل‌گیری کلیت جدید در کوچه‌هاست. میان رضایت ساکنین کوچه‌های دگرگون شده و سایر گونه‌ها تفاوت‌های معناداری دیده شد. به طور کلی در دوره ساخت توجه بیشتری به موضوعات کمی مانند تعداد اتاق‌ها و مترائ فضاها می‌شود، اما بعد از ساخت و استقرار موضوعات کیفی در قالب چارچوب مرجع پررنگ‌تر شده و در رضایت‌مندی ساکنین اهمیت می‌یابد.

ناهمگونی در چرخه‌های تغییر عامل از بین رفتن کلیت و شکل‌گیری "کارگاه ساختمانی نیمه‌تمام" به‌عنوان تصویر ذهنی ساکنین از محیط مسکونی به عامل تأثیرگذاری در رضایت ساکنین تبدیل شده است.

از منظر ساکنینی که سرعت‌های بالای تغییر را تجربه کرده‌اند، متروکه بودن کوچه در زمان ساخت و نبود قابلیت زندگی و سرزندگی رابطه متقابل دارند. در نتیجه زمان‌بندی مراحل مختلف ساخته‌شدن خانه‌ها در کوچه‌ها به عنوان بخشی از واحدهای همسایگی نیز اهمیت ویژه‌ای می‌یابد.

کنترل و آزمایش یکسان است. با این توضیح که در پرسشنامه "تغییرات با سرعت متوسط" تنها میانگین متغیر چهارم یعنی "عوامل مؤثر در انطباق با تغییرات" که "توجه به ابعاد مکانی" در اولویت ساکنین قرار گرفته، در دو گروه کنترل و آزمایش تفاوت معنی دار داشته است ($p=0.097$ بیشتر از 0.05). در سرعت بالا نیز متغیر دوم یعنی "تشخیص پویایی و تکامل استاندارد ذهنی" در جهت "تعیین شدت اثر تغییرات" و متغیر پنجم یعنی "انطباق رضایت بخش با تجارب و معانی جدید" در راستای "فرایند شکل‌گیری معیارهای مؤثر بر رضایت‌مندی"، دارای P به ترتیب 0.062 و 0.088 بوده‌اند اما می‌توان آنها را بین دو گروه آزمایش و کنترل تأیید شده فرض کرد.

• تحلیل متغیرهای چارچوب مفهومی: با مقایسه میانگین پاسخ‌ها در ۴ گروه و به دلیل محدودیت در تعداد نمونه‌ها، تحلیل‌ها به روش‌های ناپارامتری انجام و از آزمون کروسکال والیس برای مقایسه هر یک از عامل‌ها استفاده شد. نتایج نشان داد که در میانگین پاسخ‌ها سه عامل "عوامل انطباق با تغییرات"، "معیارهای مؤثر بر رضایت‌مندی از تغییرات" و "تفسیر تغییرات براساس معیارهای رضایت‌مندی" تفاوت‌های معناداری در سرعت‌های چهارگانه دارد.

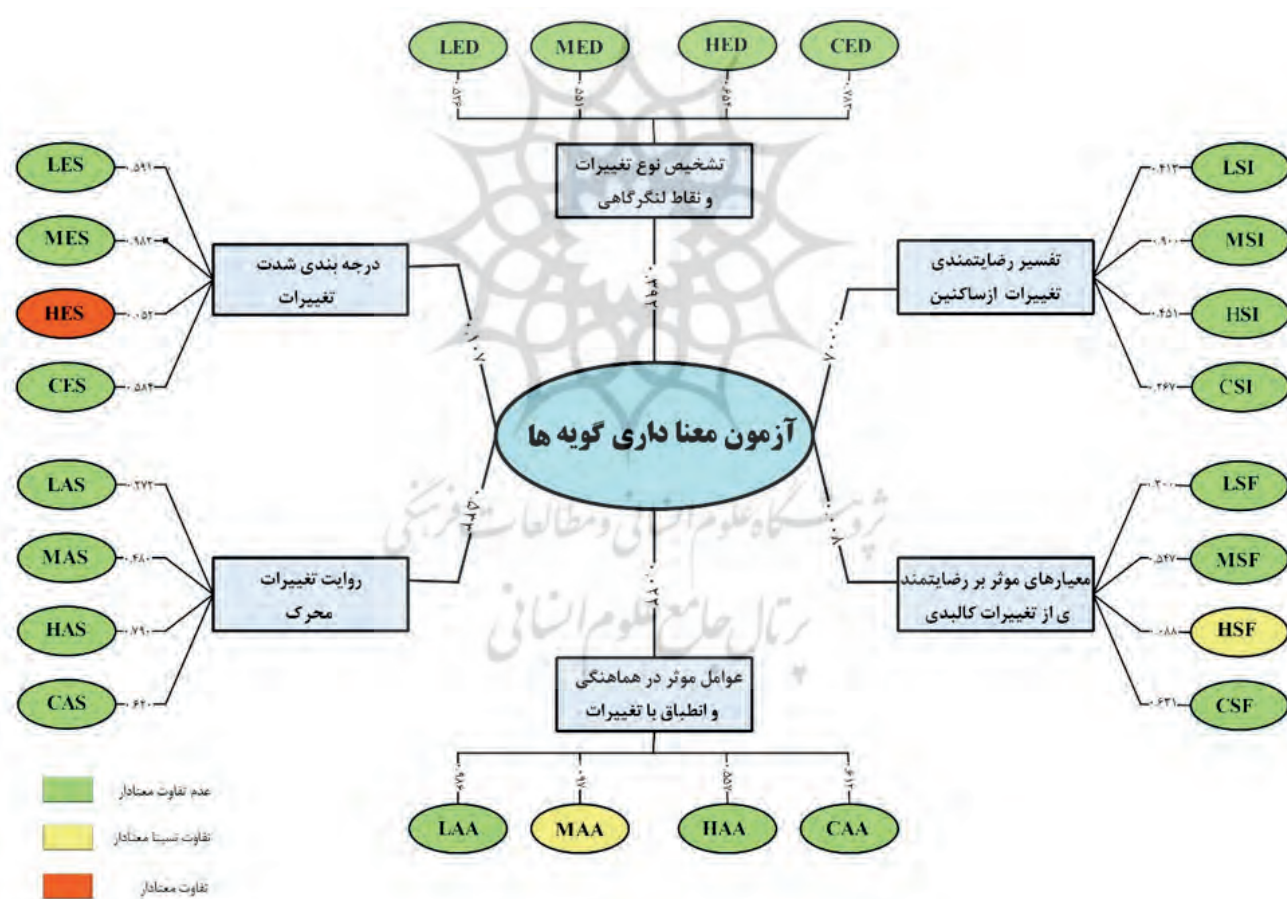
فرض پاسخگویی مفاهیم مستخرج از بخش کیفی در گروه اصلی و کنترل در سه عامل "تشخیص تغییرات" و "تعیین شدت اثر" و "روایت تغییرات" پذیرفته شده است. به جز "تشخیص تغییرات" که در آن میانگین پاسخ‌ها در دو گروه کنترل و اصلی تا حدی متفاوت بوده است (تصویر ۱۲). با وجود آن که ساکنین در کوچه‌های اصلی و کنترل موضوعات کالبدی را به روش‌های متفاوت از هم تشخیص دادند، اما تقریباً به طور مشابهی شدت اثر موضوعات را تعیین و روایت کردند. اما در سه عامل دوم، بویژه عامل ششم یعنی "تفسیر تغییرات براساس معیارهای رضایت‌مندی" کنترل یا اصلی بودن افراد در میانگین پاسخ‌ها تأثیر زیادی داشته است.

در ادامه با مقایسه زوجی^{۴۴} (LSD) می‌توان بررسی کرد دلیل متفاوت بودن میانگین‌ها به واسطه کدام دو زوج بوده است. از آنجا که فرض برابری میانگین پاسخ‌ها در سه عامل اول پذیرفته شدند، دیگر نیاز به مقایسه زوجی آنها نیست. اما در بین سه عامل باقیمانده می‌توان بررسی کرد دلیل متفاوت بودن میانگین‌ها به واسطه کدام دو زوج بوده است. همانطور که از تصویر ۱۱ بر می‌آید، نتایج برآمده از کوچه‌های دگرگون شده با بقیه کوچه‌ها اختلاف معنی‌داری داشته است. یعنی می‌توان چنین نتیجه گرفت که ساکنین کوچه‌های دگرگون شده به گونه متفاوتی از سایر ساکنین به پرسشنامه‌ها پاسخ داده‌اند و لازم است شرایط پس از دگرگونی به گونه متفاوتی بررسی

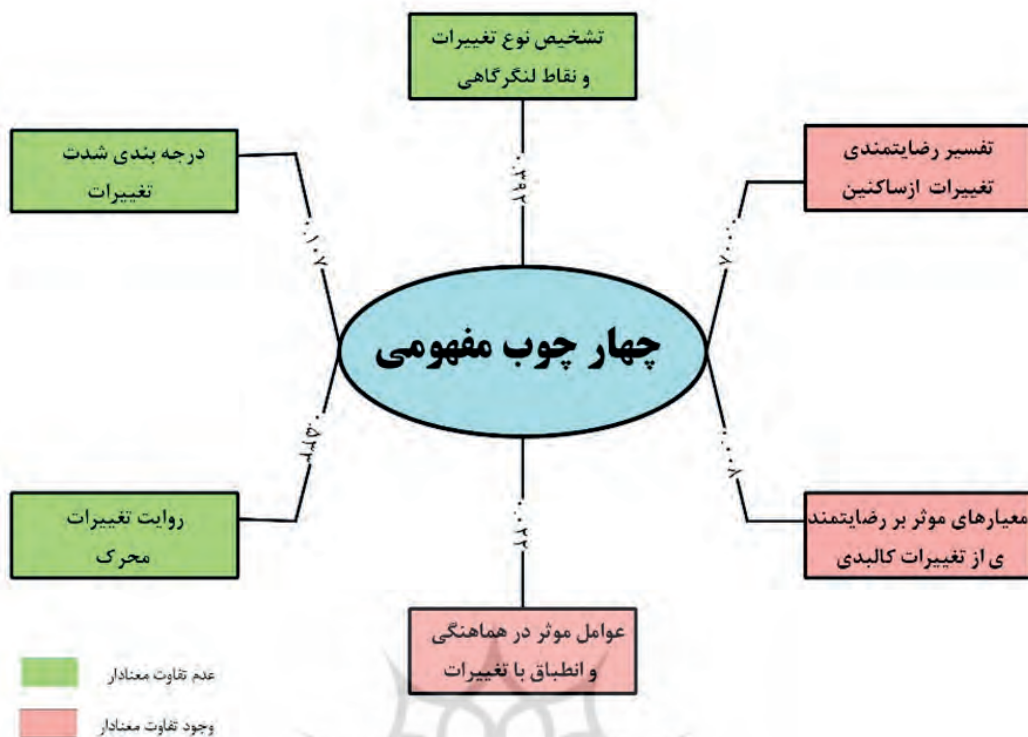
نتیجه گیری و پیشنهادات

نتایج پژوهش نشان می دهد، در شرایطی که سرعت و شدت تغییرات کنترل شده و ارزش های زمینه ای پایدارند، ساکنین نسبت به هویت های زمینه ای و محلی علاقه^{۴۵} پیدا می کنند و نوستالژی به تدریج و در قالب چارچوب مرجع شکل می گیرد. اما در سرعت های بالا که به تدریج حساسیت مردم هم به شدت و سرعت تغییرات کم می شود، اهمیتی به کیفیت های وابسته به حفظ و ماندگاری زمینه و هویت های مرتبط با

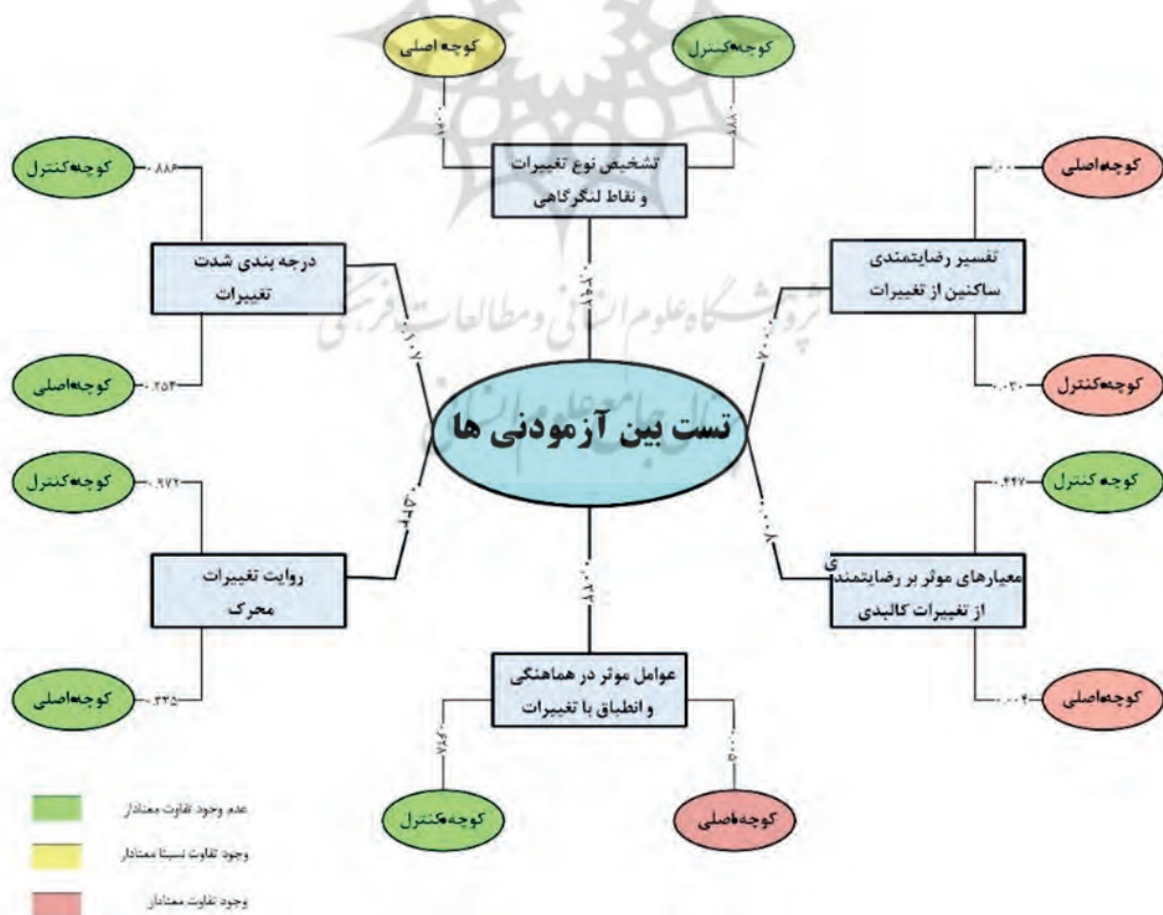
آن داده نمی شود. علاوه بر آن به دلیل حاکمیت سازندگان و عدم مشارکت و نظرخواهی از مردم در این امر، خواست سرمایه گذاران زمین و مسکن بر خواست ساکنین اصیل غلبه می یابد. رضایت از نوع و چگونگی تغییرات کالبدی در سطح واحد همسایگی به سطوح محلی و واحد مسکونی نیز مرتبط است (Van poll, 1997). براساس یافته های پژوهش حاضر این ارتباط در سرعت های کم با سطح محله و در سرعت های بالاتر با سطح واحد مسکونی بیشتر می شود.

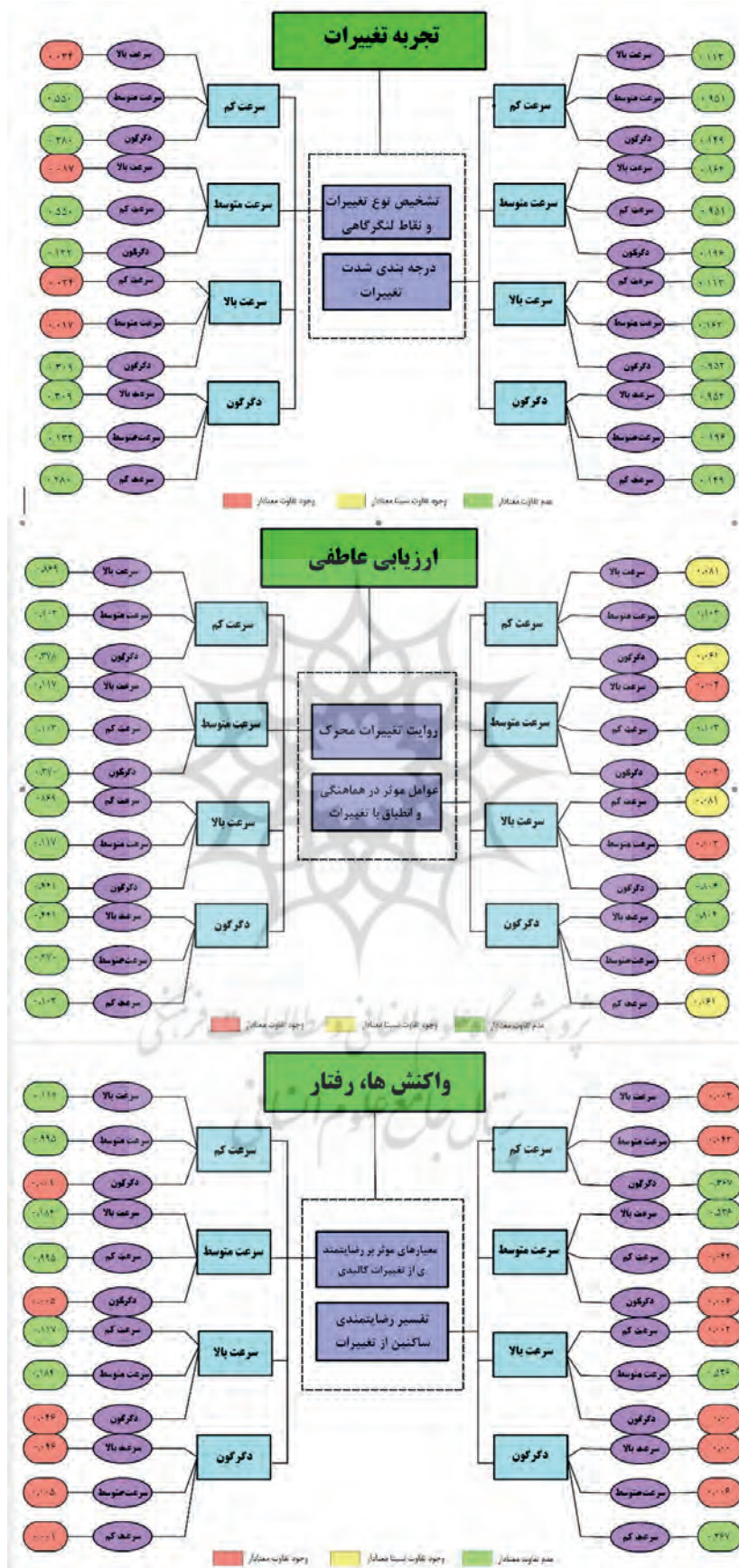
تصویر ۸. نمودار آزمون معناداری گویه های پرسشنامه های بسته به تفکیک در سرعت های ۴ گانه. مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۹. نمودار آزمون متغیرهای چهارچوب مفهومی. مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۱۰. آزمون مستقل عامل‌ها در کوچه‌های اصلی و کنترل. مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۱۱. مقایسه زوجی عامل‌ها- LSD. مأخذ: نگارندگان.

براساس موضوعات و فضاهای نتیجه، نکات عملی دربارهٔ کوچه‌های با سرعت‌های مختلف به دست آمد که در مراحل مختلف سیاست‌گذاری کالبدی در محلاتی که کمابیش مسیر نیاوران را طی می‌کنند می‌تواند مفید باشد؛

۱. طراحان، اعم از معماران و طراحان شهری، در موضوعات بیشتر به همجواری توده و حجم توجه می‌کنند اما برای ساکنین همجواری پیوسته فضاهای حیاط و پوشش گیاهی در صدر توجه قرار دارد.
۲. در نیاوران برخی از گونه‌های پوشش گیاهی مانند چنار به عنوان کیفیتی معنایی- نمادین، هویت کالبدی پیدا کرده و از نظر مردم در شکل دادن به فضا و ترکیب با توده اهمیت می‌یابند.
۳. مانایی پوشش گیاهی در دوران ساخت تأثیرات نامطلوب کارگاه ساختمانی در سیما و منظر را به حداقل می‌رساند. یعنی اگر از زاویه دید مردم در کوچه پوشش گیاهی حفظ شود، دوره ساخت را کوتاه‌تر ارزیابی کرده و کمتر متوجه آثار نامطلوب آن می‌شوند.
۴. پیوستگی حیاط در لبه کوچه به واسطه عقب نشینی کالبد از جبهه اول می‌تواند تبدیل به معیاری برای کنترل تغییرات در سطح کوچه و حساسیت ساکنین به موضوعات زمینه‌ای شود. بنابراین توصیه می‌شود، مانایی فضاهای باز محدود به ۴۰ درصد نشود.

بی‌نوشت‌ها

۱. Envelope
۲. Magnitude of physical change
۳. Affective appraisal
۴. Phenomenography
۵. Conceptual framework
۶. Kruskal-Wallis one-way analysis of variance
۷. Marcus
۸. Ogu
۹. Hur
۱۰. Evaluative narration
۱۱. Change cycle
۱۲. Construction duration
۱۳. Coherent system
۱۴. Built Environment
۱۵. Extended self
۱۶. Belk
۱۷. Kaplan
۱۸. Intuitive sense
۱۹. Restorative environment
۲۰. Jack Nasar
۲۱. Adaptation Level
۲۲. معنی هر تجربه، بستگی به چارچوبی که در اثر تجربیات قبلی در ذهن تشکیل شده داشته و چارچوب مرجع ذهنی نامیده می‌شود. اگر این چارچوب تغییر کند معنی آن تجربه عوض می‌شود. یکی از بهترین راه‌ها برای ایجاد تغییرات اجتماعی، بازسازی چارچوب‌های ذهنی مبتنی تجربیات مشترک اجتماعی است.
۲۳. transaction
۲۴. Probabilistic Functionalism
۲۵. Affective appraisal theory
۲۶. Satisfaction
۲۷. Cognitive
۲۸. Emotional
۲۹. Formal
۳۰. symbolic
۳۱. schemas
۳۲. Phenomenography
۳۳. Exploratory sequential design
۳۴. phenomenology
۳۵. Theoretical coding
۳۶. Theme
۳۷. انتخاب نمونه‌های موردی در دو مرحله در محله نیاوران صورت گرفت. در مرحله اول نظرخواهی از ساکنین در قالب پرسشنامه نیمه ساختاریافته امکان تعیین دوره زمانی مشخص و مشترک برای بررسی واحدهای تحلیل و نهایتاً امکان انتخاب ساکنین اصیل برای انجام مصاحبه عمیق در مرحله بعدی پژوهش فراهم کرده

است. سوالات نظرخواهی به دنبال نمونه معرف بودن محله نیاوران از نظر انطباق ساکنین اصیل با انواع تغییرات کالبدی و مناسبت مقیاس کوچه در قالب واحد همسایگی به عنوان واحد تحلیل بوده است. پس از پر کردن حدود ۳۶ پرسشنامه، ۳۲ پرسشنامه ملاک عمل قرار گرفت. در مرحله دوم برای تصدیق نظرخواهی صورت گرفته از ساکنین در خصوص تعیین مکان‌های پژوهش و تدقیق سرعت تغییرات، گردآوری داده‌های کمی طی دوره بیست ساله صورت گرفته است. این اطلاعات شامل دوره زمانی ساخت و ساز، تغییر در تراکم و ارتفاع، نحوه قرار گیری در قطعه و تغییرات قطعه‌بندی و نسبت بناهای در حال ساخت به کل بوده است. سپس هشت کوچه اصلی شامل شش کوچه بن بست و دو کوچه جمع و پخش کننده محلی و ۴ کوچه کنترل انتخاب شدند که در این مقاله به دلیل اجتناب از تفصیل و طولانی شدن بحث از توضیح آنها اجتناب شده است.

۳۸. براساس عکس‌های هوایی و ماهواره‌ای موجود، دوره زمانی ۱۳۶۹-۱۳۷۹ از عکس‌های هوایی و حدفاصل ۱۳۷۹-۱۳۹۴ به صورت سالانه از روی تصاویر ماهواره‌ای تحلیل شد. مبنای محاسبه تغییرات، برداشت‌های وضع موجود طرح تفصیلی سال ۱۳۸۴ و مقایسه با تغییرات سالانه و شرایط امروز بوده است.

۳۹. در سومین زیرمرحله، یعنی اواخر میانسالی (۴۰ تا ۵۰ و بیشتر) از مرحله پنجم گستره ۷ مرحله‌ای عمر لاباته (L.Labate, 1994) افراد به ارزیابی دستاوردها و ناکامی هایشان می‌پردازند. فرد به طور فزاینده‌ای خودش می‌شود و به جای تأثیرپذیری از عقاید دیگران، ایده‌ها و هنجارهای خود را بکار می‌گیرد. در این شرایط به نظر می‌رسد امکان ارزیابی مناسب از محیط و سرعت تغییرات در آن فراهم باشد.

۴۰. منظور دوره‌بندی ساخت از زمانی که ابتدا خانه قابل زیست است، سپس متروکه می‌شود و به بازار زمین و مسکن می‌رود، تخریب، گودبرداری می‌شود و اسکلت جدید بنا می‌شود، نما تکمیل و دوباره ساکنان جدید می‌آیند و با شرایط و ساکنین جدید به چرخه زندگی محله وارد می‌شود.

۴۱. Tigger question

۴۲. Likert scale

۴۳. Test-Retest reliability

۴۴. Least significant difference

۴۵. Sympathy

فهرست منابع

- پندار، هادی. ۱۳۹۴. تبیین چارچوب نظری دریافت ارزیابی ساکنین از سرعت تغییرات کالبدی براساس معیار رضایت‌مندی. پایان نامه. دانشگاه شهید بهشتی : دانشکده معماری و شهرسازی.
- گال، مردیت، بورگ، والتر و گال، جویس. ۱۳۸۶. روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روانشناسی. جلد اول. ت : احمدرضا نصر و همکاران. تهران : انتشارات سمت و دانشگاه شهید بهشتی.
- نورتقانی عبدالمجید، پوردیهیمی شهرام و مشایخ فریدنی سعید. ۱۳۹۲. هویت و مسکن؛ بررسی ساز و کار تعامل هویت ساکنین و محیط مسکونی. مسکن و محیط روستا، (۱۴۱) : ۱۸-۳.
- ون پل، ریک. ۱۳۹۰. رویکردها و روش‌های سنجش کیفیت محیط مسکونی شهری؛ ترجمه و تالیف مجتبی رفیعیان و جمشید مولودی. تهران : نشر آذرخش.

Reference List

- Amerigo, M. & Aragonés, I. J. (1997). A theoretical and methodological approach to the study of residential satisfaction, *Journal of environmental psychology*, 17(1): 47-57.
- Belk, R. W. (1988). Possessions and the Extended Self. *Journal of Consumer Research*, (15): 139-168.
- Cao, X. J. (2015). How does neighborhood design affect life satisfaction? Evidence from Twin Cities. *Journal of Travel Behavior and Society*. Available from: <https://experts.umn.edu/en/publications/how-does-neighborhood-design-affect-life-satisfaction-evidence-fr>. (Accessed 9 July 2015)
- Caplan, R. D. (1983). *Person-Environment Fit Theory: Conceptual Foundations, Empirical Evidence, and Directions for Future Research*. Department of Psychology, George Washington University.
- Epstein, S. & Meier, P. (1983). Aggregation and beyond: Some basic issues on the prediction of behavior. *Journal of personality*, 51(3): 360-392.
- Fattah, H. A., Badaruzaman, N., Ali, K. (2015). Factors affecting neighbourhood quality: a conceptual framework. *Journal of Advances in Environmental Biology*, 9(4): 26-30.
- Hur, M. L. A. (2008). *Neighbourhood satisfaction, physical and perceived characteristics*. Ph. D. thesis. Ohio University.
- Korpela, K. (1989). Place-identity as a product of environmental self-regulation. *Journal of Environmental Psychology*, 9(3): 241-256.
- Marans, W. R., Oktay, D. & Rustemli, A. (2009). Neighborhood Satisfaction, Sense of Community, and Attachment: Initial Findings from Famagusta Quality of Urban Life Study. *Z ITU Journal of the Faculty of Architecture*, 6(1): 6-20.
- Marcus, C. C. (1995). *House As a Mirror of Self: Exploring the Deeper Meaning of Home*. Newburyport, MA: Conari Press.
- Nasar, J. L. (1994). Urban design aesthetics: The evaluative quality of building exteriors. *Journal of Environment and*

Behavior, (26): 377-401.

- Nasar, J. L. (1998). *The Evaluative Image of the Environment*. London: Sage Publication.
- Nasar, J. L. (2011). *Environmental Psychology and Urban Design*. Banerjee, Tridib. Anastasia Loukaitou-Sideris (Ed), Companion to Urban Design. London: Routledge.
- Russell, J. A. (1980). A circumplex model of affect. *Journal of Personality and Social Psychology*, (39): 1161-1178.
- Russell, J. A. & Pratt, G. (1980). A description of the affective quality attributed to environments. *Journal of Personality and Social Psychology*, (38): 311-322.
- Russell, J.A., Lawrence M.W. & Geraldine A. P. (1981). Affective Quality Attributed to Environments: A Factor Analysis Study. *Journal of Environment and Behavior*, (13): 259-288.
- Russell, A. L. & Ulrich, F. U. (1984). Adaptation level and affective appraisal of environments. *Journal of Environmental Psychology*, (4): 119-135.
- Sarbin, T. R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology* 3(1):57-83
- Wolhwill, J. F. (1974). Human adaptation to levels of environmental stimulation. *Journal of Human Ecology*, 2 (2): 127-147.
- Van Poll, R. (1997). *The Perceived Quality of the Urban Residential Environment A Multi-Attribute Evaluation*. Ph. D. thesis. Gronigen University.
- Vuorinen, M. & Vuorinen, P. J. (1983). Sublethal effects of an organobromine slimeicide on starving brown trout *Salmo trutta lacustris*. *Finn Fish Res*, (5): 23-30.

